

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Α'. ΠΛΑΞ ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΠΑΡΙΣΤΩΣΑ ΕΚΑΤΕΡΩΘΕΝ ΑΝΑΓΛΥΦΩΣ
ΤΗΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ ΛΕΟΜΕΝΗΝ

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἀνευρέθη κατὰ τὸ 1926 εἰς Γκιουλχανὲ παρὰ τὸ Ἄκρωτήριον τῶν Παλαιῶν Σουλτανικῶν Ἀνακτόρων (Σαράϊ - Μπουρνού), ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον, ἔνθα εὐρίσκοντο τὰ παραπήγματα τῶν Στρατευμάτων τῆς Γαλλικῆς Κατοχῆς.

Μάρμαρον λευκόν, ὕψους 0,63, πλ. 0,46, πάχ. 0,07, τετραυμένον ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν, πλὴν μικροῦ μέρους τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, ἣτις διατηρεῖται μέχρις ὕψους 0,20.

Κυρία ὄψις. Ἑλλείπουσι: τὸ ἄνω ἥμισυ τῆς κεφαλῆς μετὰ τοῦ προσώπου, οἱ δάκτυλοι τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, τὸ μονόγραμμα ΘΥ, ἡ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ ἐπενδύτου, τὸ κάτω τμήμα τοῦ χιτῶνος μετὰ τῶν ποδῶν καὶ τὸ γυμνὸν τμήμα τοῦ πεδίου ἀριστερά, μετὰ τοῦ τέλους τῆς καθέτου ἐπιγραφῆς.

Ἡ Θεοτόκος ὀρθία καὶ ἀντωπὸς, φέρουσα φωτοστέφανον ἔχει τὰς χεῖρας ὑψωμένας εἰς στάσιν δεήσεως. Φέρει μακρὸν χιτῶνα, μετὰ ζώνης εἰς τὴν ὀσφύν, κατερχόμενον μὲ μεγάλας πτυχώσεις μέχρι τῶν ποδῶν, καὶ οὕτως, ὥστε νὰ μὴ διαγράφονται αἱ κνήμει. Οἱ ὅμοι εἶναι κεκαλυμμένοι ὑπὸ τοῦ μαφορίου διασταυρουμένου διαγωνίως ἐπὶ τοῦ στήθους. Αἱ πτυχώσεις εἶναι ἐσχηματισμέναι διὰ πυκνῶν αὐλακώσεων καθέτων καὶ πλαγίων. Διὰ τῆς κινήσεως τῶν ἀνυψωμένων χειρῶν, τὸ τμήμα τοῦ ἐπενδύτου, ὅστις κρέμαται ὀπισθεν τῆς ῥάχews, ἐκτείνεται καὶ σχηματίζει μακρὰς πτυχώσεις· διακρίνονται ἐπίσης τὰ ἀκροποικίλματα αὐτοῦ, δεξιὰ. Ἐν τῷ πεδίῳ, ἄνωθεν τοῦ δεξιοῦ ὤμου, τὸ μονόγραμμα ΜΡ ἡλλοιωμένον καὶ εἰς τὸ ἄκρον τῆς πλακὸς ἀριστερά, ἡ ἐπιγραφὴ:

Ⲡ
ⲧ
Υ
Π
Ε

Ὅπισθία ὄψις. Ἑλλείπουσιν ὁλόκληρος ἡ κεφαλὴ, ἡ δεξιὰ χεὶρ, οἱ δάκτυλοι τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, τὸ γυμνὸν ἀριστερὸν τμήμα τοῦ πεδίου, τὸ κάτω δεξιὸν καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ χιτῶνος μετὰ τῶν ποδῶν. Διατήρησις γενικῶς μετρία.

Είχ. 1. Προσθία ὄψις ἀναγλύφου Παναγίας δεομένης.

Ἡ πλάξ ἐπλαισιούτο ἐκ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ὑπὸ γυμνοῦ προέχοντος περιζώματος, τοῦ ὁποίου διατηρεῖται ἐν τμήμα. Ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης ἀπεικονίζεται ὁμοίως ἡ ἰδίᾳ παράστασις, ἐν τῇ ἰδίᾳ στάσει, καὶ φέρουσα ὅμοιον ἐνδυμα. Ἡ μόνη παρατηρουμένη ἐξαίρεσις εἶναι, ὅτι ἡ ἀριστερὰ κνήμη, ἀνεπαισθήτως καμπτομένη, καὶ ἐλαφρῶς διαγραφομένη ὑπὸ τὸ ἐνδυμα, εἶναι διατετηρημένη ὑπὸ τεσσάρων μικρῶν ὀπῶν, εἰς τὸ ὕψος τοῦ γόνατος, ἐνθα προσηρμόζετο μικρὸς μεταλλικὸς σταυρός. Αἱ ἴδιαι ὀπαὶ διακρίνονται εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀριστερᾶς περιχειρίδος καὶ ἔχουσι τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Εἰκ. 2. Ὅπισθία ὄψις ἀναγλύφου Παναγίας δεομένης.

Τὸ ἀνάγλυφόν μας, συγκρινόμενον πρὸς τὰς πολυαρίθμους ἤδη γνωστὰς ἀναπαραστάσεις τῆς δεομένης Θεοτόκου¹, δὲν παρουσιάζει ἀξιοσημειώτους

¹ O. Wulf, *Altchristliche und Mittelalterliche byzantinische und italienische Bildwerke*, Berlin, 1911 Teil II, Nos 1696, 1698. *Recueil d'études dédiées à la mémoire*

Είχ. 3. 'Ανάγλυφον Παναγίας δεομένης
τοῦ Μουσείου Κωνσταντινουπόλεως.

διαφοράς, πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς **Η ΥΠΕ[ΡΑΓΙΑ ΘΕΟΤΟΚΟΣ]**, ἥτις δὲν συναντᾶται ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰκόνων τοῦ αὐτοῦ τύπου.

Μία ἄλλη ἀξιοσημείωτος λεπτομέρεια, ἣτις μᾶς φαίνεται ἂν ὄχι μοναδική, πάντως πολὺ σπανία, εἶναι ὅτι ἡ αὐτὴ παράστασις, εἰς τὴν αὐτὴν στάσιν, ἀπεικονίζεται καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὄψεων. Μετρία ἐργασία ΧΙ^{ου} Αἰῶνος.

Τὸ ἐν λόγῳ ἀνάγλυφον θὰ ἔχῃ ἀναμφιβόλως ἀνευρεθῇ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τὰς ὁποίας ἐξετέλεσε τὸ Σῶμα τῆς Γαλλικῆς Κατοχῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀκρωτηρίου τῶν Σουλτανικῶν Ἀνακτόρων, ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἀνακτόρου Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, καὶ τῆς Μονῆς Ἀγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων. Εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν ἀνευρέθη καὶ τὸ μέγα μαρμαρίνον ἀνάγλυ-

Εἰκ. 4. Μία τῶν ὄψεων κιονοκράνου μετὰ μονογράμματος τῶν Παλαιολόγων.

φον τῆς δεομένης Θεοτόκου¹ (εἰκὼν 3) πραγματικὸν ἀριστούργημα Βυζαντινῆς γλυπτικῆς.

Β'. ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟΝ ΜΕ ΜΟΝΟΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

Ἀνευρέθη ἐρριμμένον εἰς ἓν παράρτημα τοῦ Τεμένους Bayazid, κατ' Αὐγούστον τοῦ 1928.

Μάρμαρον λευκόν, ὕψους 0,29, πλ. 0,42, πλευρὰ ἄβακος 0,54, διάμ. βάσεως 0,30.

de N. P. Kondakov, Prague 1926 p. 129, fig. 3, p. 136, fig. 9, Γ. Σωτηρίου, Βυζαντινὰ ἀνάγλυφοι εἰκόνες, "Ενθ' ἂν. σ. 125-138. Rohault de Fleury, la Sainte Vierge, Paris 1878 Ch. Diehl, L'art chrétien primitif et l'art byzantin plan 48.

¹ Εὐρίσκεται ἐν τῷ Μουσείῳ Κωνσταντινουπόλεως, αἰθουσα 20, ἀρ. μητροῦ 3914, ὕψ. 2 μ. πλ. 0,99, πᾶχ. 0,05, ἰδὲ Ch. Picard, Revue de l'art ancien et moderne, Ch. Diehl, Les villes d'Art célèbres Paris 1924, p. 165 καὶ τοῦ αὐτοῦ Manuel d'art byzantin² τόμ. 2 σ. 653 καὶ 654.

Ἐλλείπει σχεδὸν τὸ ἥμισυ τοῦ κιονοκράνου τεθραυσμένου καθέτως, ὁ ἄβαξ, τοῦ ὁποίου σφίζονται ἱχνη, ἀνεστηλωθῇ διὰ γύψου ὥς καὶ τὸ φύλλον δεξιὰ τοῦ μονογράμματος. Τὸ ἄνω μέρος τῶν φύλλων σχηματίζει ἔλικα τεθραυσμένον.

Κιονόκρανον σχήματος κυβικοῦ, τοῦ ὁποίου αἱ γωνίαι κατέχονται ὑπὸ τεσσάρων φυτικῶν μίσχων μὲ τρία φύλλα, ὧν τὸ διάμεσον στρέφεται ἑλικοειδῶς. Ἐκάστη ὄψις εἶναι διακεκοσμημένη διὰ κυκλικοῦ μεταλλίου, περικυκλουμένου ὑπὸ δύο σπειρῶν· εἰς τὸ ἓν ἐκ τῶν τριῶν ὑφισταμένων μεταλλίων διακρίνομεν ἐφ' ὅλου τοῦ πεδίου τὸ μονόγραμμα τῶν Παλαιολόγων ἀναγλύφως, εἰς δὲ τὰ δύο ἄλλα δύο ἀναγλύφους δικεφάλους ἀετοὺς υποβαστάζοντας στέμμα. Τὸ πτηνὸν παρίσταται ἀντωπὸν, μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας, καὶ πόδας

Εἰκ. 5. Ἑτέρα ὄψις τοῦ κιονοκράνου τῆς εἰκ. 4.

συμμετρικῶς ἀπομεμακρυσμένους, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ οὐρὰ ἐσχηματοποιημένη τρίφυλλος. Τὸ πτέρωμα τοῦ σώματος καὶ τῶν πτερύγων διαγράφεται λεπτομερῶς. Τὰ μεγάλα πτερὰ παρίστανται πλαστικῶς δι' αὐλακώσεων ἀρκετὰ βαθειῶν, τὰ δὲ μικρὰ δι' ἐντετμημένων ὀμφαλῶν. Αἱ κεφαλαὶ εἶναι πλαγιογραφημέναι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ τὰ ῥάμφη στηρίζονται συμμετρικῶς ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῶν πτερύγων. Ὁ ὀφθαλμὸς παρίσταται διὰ μικροῦ ἐγχαράκτου κύκλου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἄρχονται δύο γραμμαὶ, ἐγχάρακτοι ὡσαύτως, αἵτινες ἀφίστανται ἀλλήλων λοξοειδῶς, ἐπεκτεινόμεναι ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς. Τὸ στέμμα κοσμεῖται ὑπὸ τριῶν προιονοδόντων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς εἶναι ὁρατὸς ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, οἱ δὲ δύο ἄλλοι πλαγίως. — Ἐργασία διακοσμητικὴ λίαν ἐπιμελεημένη.

Ὁ δικεφαλὸς ἀετός, σύμβολον τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, μᾶς

εἶναι γνωστὸς ἀπὸ πολλὰ ὑποδείγματα¹. Σπανιότεραι εἶναι αἱ ἀναπαραστάσεις, ἐνθα ὁ αἰτὸς εἶναι ἀμέσως συνδεδεμένος, ὡς ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου μας, μὲ τὸ μονόγραμμα τοῦ Αὐτοκράτορος².

Εἶναι πολὺν λυπηρὸν τὸ ὅτι ἡ ἀντίθετος πρὸς τὸ μονόγραμμα ὄψις τοῦ κιονοκράνου ἑλλείπει, διότι ἀσφαλῶς θὰ μᾶς ἀπεκάλυπτε τὸ ὄνομα τοῦ Αὐτοκράτορος. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ δύο μεγάλα τμήματα μαρμάρου φέροντα τὸ αὐτὸ μονόγραμμα, ἅτινα προέρχονται ἀμφοτέρωθεν ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους τῶν περιτόξων τῶν κιβωρίων εἰκ. 7 καὶ 8.

Ἐδῶ ἐπίσης τὸ ὄνομα τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀνεγράφετο ἐν τῷ ἀριστερῷ ἀντιστοίχῳ μεταλλίῳ, ἑλλείπει.

Εἰκ. 6. Μετάλλια ἐκ τῶν ὧσεων τοῦ κιονοκράνου τῶν εἰκ. 4 καὶ 5.

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἐν λόγῳ θραυσμάτων ἀναγράφεται εἰς τὸ Μητρώον τοῦ Μουσείου³, ἐνῷ τὸ δεύτερον μένει ἀκόμη ἀνέκδοτον. Ἀνεκαλύφθη εἰς τὸ Ἀκρωτήριον τῶν Σουλτανικῶν Ἀνακτόρων τὸ 1914, κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς ἀνοικοδομήσεως τὰς γενομένας πλησίον τοῦ φόρου.

¹ Γλυπτὴ πλάξ Ἐπισκοπῆς, ἐν τῇ περιοχῇ Δημητριάδος Θεσσαλίας, ναῖσκου Ἁγίου Γεωργίου, παρὰ τὸν Βόλον, ἀνάγλυφον Μονῆς Βατοπεδίου (Ἄθως), γλυπτὴ πλάξ Μυστρᾶ, ἰδὲ G. Millet, B. C. H. t XLIV 1920, p. 189-191, 208. Kōnne, Vom Doppeladler (Berliner Blätter für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, Berlin, 1871-3, pl. LXVII) I. Σβ ο ρ ω ν ο υ, Ὁ Δικέφαλος αἰτὸς τοῦ Βυζαντίου, Ἀθῆναι 1914, σ. 39, εἰκ. 22.

² Palais de Tekfour Saray; Ismaelis Bullialdi, Ad Ducae historiam notae. Edit. Bon. J. Ebersolt, Les Arts Somptuaires de Byzance, Paris. Leroux 1923, p. III, fig. 52.

³ G. Mendel, Catalogue des Sculptures Grecques, Romaines et Byzantines du Musée de Constantinople, t. II p. 508, No 709 (1644).

Εἰκ. 7. Μονόγραμμα Παλαιολόγων ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τόξου κιβωρίου.

Εἰκ. 8. Μονόγραμμα Παλαιολόγων ἐπὶ ἑτέρου τόξου τοῦ αὐτοῦ κιβωρίου.

Ἡμισυ δεξιὸν τοῦ περιτόξου ἐνὸς κιβωρίου.

Μάρμαρον λευκόν, ὕψους 0,60, πλ. 0,85, πάχ. 0,07. Τὸ ἄνω ἀριστερὸν τμήμα καὶ τὸ κάτω δεξιόν, τεθραυσμένα. Μικρὸν τμήμα τοῦ περιβλήματος δεξιὰ, βεβλαμμένον.

Ἡ πλὰξ περιβάλλεται ὑπὸ προέχοντος περιζώματος 0,02 καὶ πλ. 0,055,

διακεκοσμημένον διὰ σειρᾶς διπλῶν φύλλων αἰχμηρῶν κοίλων. Τὸ περίτοξον ἔχει περιζῶμα ἰδίου τύπου, μικροτέρου πλάτους.

Ἀνθικός διάκοσμος ἀνάγλυφος περίκομπος, ἀρχόμενος ἐκ τοῦ κάτω μέρους τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ἐπεκτείνεται περίξ κυκλικοῦ μεταλλίου, τὸ ὁποῖον κατέχει τὸ κέντρον τοῦ πεδίου. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρας κλώνους ἀναρριχωμένου φυτοῦ, οἵτινες περιελίσσονται ἐντέχνως ἐν σχήματι ἀκανονίστων ἀραβουργημάτων. Δύο ἐκ τῶν κλάδων τούτων καταλήγουσιν ἀριστερὰ τοῦ μεταλλίου εἰς τρία παμμεγέθη ἀνοικτὰ φύλλα ἱπομοίας, καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἀκολουθοῦν τὴν περιπλοκὴν των πρὸς τὰ ἀριστερὰ διὰ τὰ καταλήξωσι, πιθανῶς, μὲ τὴν ἰδίαν διακόσμησιν, εἰς τὸ ἄκρον τῆς πλακός. Τὸ ἀνάγλυφον μετάλλιον σχηματίζεται διὰ στρογγύλης στεφάνης ἐκ φύλλων αἰχμηρῶν καὶ λεπτῶν. Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς στεφάνης διακρίνομεν διάκοσμον ἐν σχήματι σταυροῦ. Ἐσωτερικῶς εἶναι τὸ μονόγραμμα τῶν Παλαιολόγων, ἔχον ἐκ τῶν δύο πλευρῶν δύο διακοσμήσεις σχηματιζομένας ὑπὸ τεσσάρων σταυροειδῶν ῥαβδώσεων. Θαυμασία διακοσμητικὴ ἐργασία ΙΔ' Αἰῶνος.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΑΚΡΙΔΗΣ